

En populärare nationalekonomi

I debatten kring nationalekonomins eventuella brister bortses ofta från att nationalekonomins tillskyndare i många fall har betydligt bättre insikt i vad nationalekonomi är än vad dess kritiker har. Mot bakgrund av detta nästintill triviala faktum kan man se kritiken som ett kommunikationsproblem; den bottnar kort och gott i missförstånd och bristande kunskapsförmedling. En självkritisk nationalekonom borde alltså fråga sig om inte en bättre förmedling av kunskapen kring vad nationalekonomi är kunde stävja kritiken. Denna artikel tar sin utgångspunkt i ett sådant forum för kunskapsförmedling, nämligen populärvetenskapliga skildringar. I en första del konstateras en rad brister i de populära texterna. Sedan diskuteras huruvida dessa svagheter kan förstås utifrån egenskaper i det nationalekonomiska ämnet och vad vi i sådana fall kan lära för att öka förståelsen av och för nationalekonomisk teori.

De nationalekonomiska modellerna är alltför abstrakta för att kunna ge meningsfull kunskap om verkliga ekonomier; nationalekonomer begår (regelbundet) misstaget att göra politiskt laddade uttalanden utifrån en matematisk formell analys, som av nödvändighet vilar på intill meningslöshet drivna förenklingar om den ekonomiska verkligheten; i sin strävan att leva upp till de naturvetenskapliga vetenskapsidealerna gör nationalekonomer sig blinda för det faktum att samhällsforskning inte kan vara ideologiskt neutral.

Dessa påståenden är ett destillat av den debattartikel som publicerades i *Dagens Nyheter* (10 december, 2004) med anledning av utdelandet av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 2004. Kritiken bemöttes ett par veckor senare (28 december, 2004) av ledande svenska nationalekonomer: tesen om att nationalekonomin söker efterlikna naturvetenskapen är felaktig; modeller med hög abstraktionsnivå är berättigade för att klargöra samband och nationalekonomer tillämpar inte dessa modeller på skeenden i verkliga ekonomier på ett bokstavligt sätt; de antaganden som görs beträffande individen har visat sig mycket användbara och de utgör inte uttalanden om hur individen bör bete sig utan är strikt positiva. Dessutom har senare forskning inom nationalekonomi alltmör kommit att intressera sig för andra antaganden än de som utgör ryggraden hos den traditionella *Homo economicus*.

Om än starkt stiliserat är detta replikskifte ett bra exempel på hur ämnet nationalekonomi med jämna mellanrum ifrågasätts och försvaras. I stället för att direkt blanda sig i den debatten är denna artikel ett försök att analyse-

ROBIN DOUHAN

är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet. Utöver en grundutbildningsexamen som civilekonom har han studerat teoretisk filosofi och sociologi. Huvudsakliga intressen är ekonomisk tillväxt, ekonomisk sociologi samt metodologiska och vetenskapsteoretiska frågeställningar. Robin.douhan@nek.uu.se

Jag vill tacka Magnus Henrekson för uppmuntran till att skriva denna artikel och för synpunkter på tidigare versioner.

Jag vill även tacka Staffan Vahlquist och Per Engström för deras hjälp.

ra frågan ur ett litet annat perspektiv som kanske kunde kallas kommunikationsteoretiskt. Det tycks nämligen som om nationalekonomer åtminstone borde ta åt sig av kritiken i så måtto den beror på att de inte tillräckligt väl förklarar sitt ämne för sina kritiker och belackare. Synar man de argument nationalekonomins försvarare använder så är de i de allra flesta fall av typen ”ni påstår att vi gör si, men i själva verket gör vi så” snarare än ”ni påstår att det är fel att göra si, men det är det inte”. Kort sagt tycks det föreligga en diskrepans mellan kritikers och tillskyndares uppfattningar om vad nationalekonomi är.

Nu kan man naturligtvis hävda att en sådan diskrepans är en ofrånkomlig konsekvens av att den försvarande nationalekonomen har större insikt i sitt ämne än kritiska lekmän. Det har dessutom påpekats att de som kritiserar är ekonomer som uttalat sig i egenskap av anställd av något företag eller organisation snarare än akademiskt verksamma ekonomer (se t ex Björklund 1996, Flam och Horn 1995). Det hindrar dock inte att kritiken även drabbar nationalekonomin som akademisk disciplin, välförtjänt eller ej. Om det vidare finns egenskaper i den nationalekonomiska disciplinen som gör att den lätt blir ”utmanad av charlataner”, som Persson (1995) uttrycker det, tycks skälen än starkare att åtminstone försöka öka allmänhetens kunskaper om vad nationalekonomi är och vad nationalekonomer gör; en slags marknadskommunikation.

Ett sådant sätt är populärvetenskapliga skildringar. Den problematik som här ska diskuteras berör svårigheter avseende populärvetenskaplig kommunikation av nationalekonomisk *teori*. Tonen är i hög grad spekulativ och min ambition är att bidra till att fördjupa debatten kring kritiken mot nationalekonomin, snarare än att ansluta mig till kritiken. Den allvarligaste kritiken mot nationalekonomin är kanske att det i alltför liten utsträckning förekommer en metadiskussion kring ämnet, att man så att säga tämligen obekymrat stövlut på efter utstakad agenda.¹

1. En definition

En enkel men ganska typisk beskrivning av populärvetenskap återfinns i Eriksson och Svensson (1986):

[M]ed *populärvetenskap* menas sådan vetenskaplig information som riktar sig till *icke-fackmän* inom det vetenskapliga område som informationen omfattar. [S 11, kursivering i original.]

¹ Att nationalekonomin är ett kritiserat ämne tycks i många fall tas för givet, se t ex Bergh (2005). Mig veterligen finns det dock ingen mer systematisk undersökning som stödjer detta. Kanske kan man därför framkasta hypotesen att känslan av kritik bottenar i en upplevelse av att bli missförstådd av andra vetenskaper och av allmänheten, snarare än ett de facto kritiskt tonläge gentemot nationalekonomin. Det skulle i sådana fall visa på betydelsen av kommunikation och därigenom även denna artikels relevans.

[Populärvetenskapen] måste uppfylla två krav, förverkliga två ideal: den måste *korrekt* återge vetenskapens innehåll samtidigt som den förmedlade informationen är alltigenom *begriplig*. Många vill kanske härtill lägga ytterligare ett krav: den måste göra detta på ett *intresseväckande* sätt. [S 13, kursivering i original.]

I det följande ska denna definition, som nog kan kallas tämligen intuitiv, problematiseras i en diskussion av de båda begreppen ”korrekt” och ”begriplig”. Låt oss emellertid tills vidare med ”populärvetenskaplig litteratur” förstå sådana skrifter som vänder sig till en bredare allmänhet med ambitionen att förklara ett ämne på ett lättbegripligt, sakligt och intresseväckande sätt.

En inventering av utbudet av populärvetenskapliga texter författade på svenska gav vid handen att sådana verk inte är särskilt vanliga.² För att finna material där nationalekonomisk teori behandlas på ett sätt som är ämnat att förstås av en bredare allmänhet vände jag mig till Nobelstiftelsen och de populärvetenskapliga presentationer av pristagarna som ges ut i samband med prisutdelningen.³ I nästa avsnitt ska jag i korthet och med hjälp av exempel redovisa några av de brister som kunde påvisas i presentationerna.

2. Texter till Nobels minne

I flera av de populärvetenskapliga redogörelserna, vilka har till syfte att motivera insatsernas relevans, konfronteras läsaren inledningsvis med en rad frågor som pristagaren behandlat. Rent retoriskt får man förmoda att dessa frågor är ämnade att fånga läsarens uppmärksamhet och intresse.

Varför är räntorna så höga på lokala lånemarknader i u-länder? Av vilken anledning vänder sig de som vill köpa en bra begagnad bil ofta till bilhandlare snarare än privata säljare? [År 2001.]

Frågorna utgör uppenbarligen ekonomiskt relevanta problem, och vid en första anblick tycks de väl avpassade för sitt intresseväckande ändamål. Problemet är emellertid att de huvudsakligen är ekonomiskt relevanta i bemärkelsen relevanta utifrån ekonomisk teori. För en lekman är det inte uppenbart varför ränteproblematiken i u-länder är ett viktigt ekonomiskt problem som behöver klargöras (att detta fenomen har problematiska följder i

² Inventeringen gjordes inom ramen för min magisteruppsats i sociologi vilken denna artikel baserar sig på (Douhan 2004). Att inventeringen främst syftade till att finna *svenskspråkig* populärvetenskaplig litteratur bör understrykas. Jag har uppmärksammat på att utbudet av sådan litteratur på engelska är betydligt större, men har tyvärr inte kunnat inlemma detta i min studie.

³ På Nobelprisets hemsida, <http://nobelprize.org/economics/>, varifrån texterna hämtats, anges ingen upphovsman. Vid en direkt förfrågan till Nobelstiftelsen fick jag informationen att texterna författas av ”ledande forskare” inom respektive område tillsammans med Nobelstiftelsens informationsavdelning samt att författarna ofta, men inte alltid, är medlemmar av priskommittén.

u-länder är en annan sak). De höga räntorna blir ett gåtfullt, icke-förklarad, fenomen först om man, som man ju ofta gör inom ekonomisk teori, förutsätter att det finns människor som vill göra arbitrage på ränteskillnaderna. Men det kan man inte utan vidare förutsätta att lekmannen har förutsatt.

För att återvända till den polemik som fick inleda denna artikel så skriver de ledande nationalekonomerna följande: ”Förhoppningsvis råder inga tvivel om att ämnena för ekonomisk forskning är viktiga: förutom ekonomisk politik innefattar de bland annat förståelse av den höga europeiska arbetslösheten och varför u-länderna sitter fast i fattigdom och ohälsa.” Detta är förvisso sant, men att förklara relevansen av de ämnen som studeras är ofta en annan sak än att förklara relevansen av de frågeställningar utifrån vilka man studerar ämnet. Det är i det senare hänseendet som bristerna framträder.

Den andra frågan i citatet ovan, den med bilhandlarna, antyder en andra observation gällande motivering, och det är att resultaten när de ska beskrivas ofta framstår som självklara: – Det är väl klart att man vänder sig till en bilhandlare eftersom denne är någon som har ett rykte att tänka på och som därför sannolikt inte lurar mig. Än tydligare blir detta i det pris som delades ut 2002. Lekmannen får här reda på att pristagarna, genom experiment, visat att individen, tvärtemot de antaganden som ofta görs inom ekonomisk teori, ”i verkliga livet [inte] tycks bedöma osäkra händelser i enlighet med sannolikhetslärans lagar och inte fatta beslut enligt teorin för förväntad nyttomaximering”. Hade då lekmannen verkligen förväntat sig att människan skulle tänka och handla i enlighet med sannolikhetsläran? Poängen här är att relevansen och vikten av dessa upptäckter endast kan bedömas på ett rättvisande sätt om man tar i beaktande det individbegrepp som ofta förekommer inom ekonomisk teori. Utan kunskap om denna teori framstår utsagorna ofrånkomligen som triviala.

Den motsatta typen av problematik återfinns t ex i 1995 års redogörelse för Robert E Lucas forskning kring rationella förväntningar. Detta är naturligtvis och obestridligen viktiga forskningsresultat men det är svårt att förklara deras betydelse för en lekman. I Nobelstiftelsens redogörelse står det:

Modellerna skall vara ”jämviktsmodeller” med rationella förväntningar. Med detta avses att modellerna skall vara kompletta, i den meningen att alla viktiga variabler skall bestämmas inom modellen genom interaktion mellan rationella aktörer som har rationella förväntningar och verkar i en väl-specificerad omgivning. Modellerna skall vidare specificeras så att de bara innehåller politik-oberoende parametrar (de koefficienter som beskriver modellernas samband). Detta kräver i sin tur att modellerna har en god mikroekonomisk underbyggnad, dvs att de individuella aktörernas beslutsproblem är uttömmande redovisat. Parametrarna skattas sedan med särskilt utvecklade ekonometriska metoder. [År 1995.]

Efter att ha läst ovanstående passage har man möjligen låtit sig övertygas om att det som pristagaren har gjort är avancerat men utan tidigare kunskaper i ämnet har man knappast bibringats en bättre förståelse av vad han gjort. Framställningen är alltför teknisk och esoterisk för att den ska kunna förstås av och väcka intresse hos en lekman. Man kastas här mellan två ytterligheter, å ena sidan tycktes ju upptäckten först vara trivial men å andra sidan kan man inte alls förstå vad pristagaren gjort.

Ett som det kan tyckas rimligt sätt att avhjälpa dessa brister hos den populärvetenskapliga framställningen kunde vara att finna en medelväg som förenar lättfattlighet och korrekthet. Men denna medelväg är ofta ytterst vansklig eftersom den riskerar att leda till en slags illusion om förståelse – dvs lekmannen tycker sig förstå men i själva verket förstår han något annat än det som avses. I centrum står de i den tekniska vokabulären ingående ordens tvetydiga karaktär. Till utgångspunkt vill jag anföra följande tre citat.

Stiglitz har analyserat informationsproblemets roll för så skilda fenomen som ofrivillig arbetslöshet och utformningen av ett optimalt skattesystem. [År 2001.]

William Vickreys forskning har rört egenskaper hos olika typer av auktioner, och hur dessa bäst kan utformas för att bidra till ekonomisk effektivitet. [År 1996.]

Visserligen undviker denna förutsättning den svåra frågan om det egentligen är möjligt att jämföra den ena individens nytta av olika beslut med någon annans. [År 1998.]

Det finns två problem med dessa utsagor. Å ena sidan kan man hävda att lekmannen inte förstår den tekniska innebörden hos termer som ”ofrivillig arbetslöshet”, ”optimalt skattesystem”, ”ekonomisk effektivitet”, ”auktion” och ”nytta”; eftersom de är just tekniska förutsätter de även en förtrogenhet med den vetenskapliga vokabulären. Å andra sidan kan den i de ekonomiska vetenskaperna obehövligt lockas till att tro att han eller hon förstår innebörden, eftersom dessa termer även har ett mer vardagligt användningsområde. Många termer inom den ekonomiska teorin lever så att säga ett dubbelliv; de har en, ofta välreglerad, användning inom teorin, och en annan, mer diffus och oprecis, i det alldagliga samtalet och den allmänna debatten. Utifrån detta är det relevant att ställa sig frågan om dessa texter verkligen lever upp till kravet på begriplighet.

Vad som här har presenterats är bara ett fåtal exempel, vars bevisvärde naturligtvis stannar vid exemplets. Dessutom bör det i ärlighetens namn sägas att jag ovan valt ut särskilt problematiska avsnitt ur texter som överlag håller en hög standard, även som populärvetenskap. Låt oss emellertid, för att föra diskussionen framåt, anta att dessa exempel speglar mer

strukturella svårigheter i att kommunicera nationalekonomisk forskning. I följande avsnitt ska ett angreppssätt som möjliggör en sådan tolkning presenteras.

Emellertid kan det vara lämpligt att först nämna den förklaring till eventuella brister i de populärvetenskapliga framställningarna som har förts fram av nationalekonomer och som går ut på att tiden är för knapp och belöningarna för små för sådant arbete. Även om viljan lever kvar att göra den ”värnplikt i det allmännas tjänst” som Jonung (1997) beskriver hos klassiska svenska nationalekonomiska storheter, så är kraven på publicering och fördjupning i tekniskt svåra metoder i dag alltför stora. Problemet skulle i denna förklaring bota i de villkor som de vetenskapliga institutionerna ställer upp.⁴ Denna förklaring, som väl kan benämnas ekonomisk, äger säkert sin riktighet och vad som i det följande ska sägas är i mångt och mycket endast ett annat sätt att uttrycka samma poäng.

3. Svårbegriplig förståelse

Populärvetenskapen kan hänföras till akademiska institutioners tredje uppgift, vid sidan av forskning och undervisning, nämligen att kommunicera forskningen till ett omgivande samhälle. Men som vi sett i exemplen ovan rymmer denna överföring stora problem, vilka kan sägas bero på en spänning mellan den tekniska vokabulären och det vanliga, allmänna språkbruket. Frågan är nu om denna spänning kan övervinnas och vad det i så fall finns för motiv för att försöka göra det – eller om den är så djupgående att en populärvetenskap som uppfyller kraven på begriplighet och korrekthet helt enkelt är en omöjlighet. För att förstå den senare ståndpunkten ska jag inledningsvis uppehålla mig vid en kritik som tar sin utgångspunkt i Ludwig Wittgensteins språkfilosofi. En fullödig förklaring av Wittgensteins filosofi låter sig av naturliga skäl inte göras här, och vad som presenteras blir därför en slags Wittgensteinianism i min egen tappning. För att slippa ta ansvar fullt ut för denna lutar jag mig även mot Sven Öhmans bok *Svindlande perspektiv*.⁵

Sven Öhman kritiserar i *Svindlande perspektiv* (1993) uppfattningen att det är bättre att få litet kunskap än att inte få någon kunskap alls, något som ofta förs fram som försvar då brister i populärvetenskapliga skildringar påtalas. Grunden för Öhmans kritik kan litet förenklat sägas vara ståndpunkten att för litet kunskap kan vara vilseledande och därmed sämre än ingen alls. Detta bottnar i en syn på kunskap inte som en källa ur vilken god-

⁴ Det bästa exemplet som jag känner till på en studie som belyser detta är Arjo Klamers och David Colanders (1990) *The Making of an Economist*. Visserligen gäller diskussionen där huvudsakligen forskarutbildningen, men vad som sägs beträffande denna torde fungera väl som en temperaturmätare på klimatet inom disciplinen som helhet.

⁵ De exempel som här tas upp är mina egna. Öhman diskuterar inte nationalekonomi utan tar upp exempel främst från fysiken men även språkforskning. Resonemanget som här presenteras utgår från Öhman i den meningen att det till sin uppbyggnad, och i sina huvudpånger, är parallellt med hans exempel.

tycklig mängd kan ösas utan något som kräver en omsorgsfull förberedelse för korrekt tillgodogörelse.

Ett exempel utgående från begreppet ”marknad” får ligga till grund för en förklaring av de centrala poängerna. Antag att någon, via en populärvetenskaplig redogörelse, bibringats följande utsagor, som ju båda går att finna inom centrala delar av ekonomisk teori: ”på en marknad med perfekt konkurrens gör inte företagen någon vinst” och ”en monopolmarknad kännetecknas av för höga varupriser och en för låg produktion”. Det förefaller naturligt att säga att den som fått höra dessa saker lärt sig något nytt om vad en marknad är. Vidare torde det vara mest naturligt att tänka sig att lekmannen uppfattar det som att utsagan handlar om i verkligheten existerande marknader snarare än ett i en teori ingående begrepp. Frågan är då: har lekmannen kapacitet att förstå utsagorna?

Utifrån den kunskapssyn som Öhman (1993) företräder blir svaret på denna fråga ”nej”. Anledningen är att lekmannen inte är förtrogen med den vokabulär och det språkbruk som ligger till grund för utsagorna. Utan en mångårig drillning i utbudsfunktioner, preferenser och andra begrepp hemmahörande i den nationalekonomiska teorin så kan inte utsagorna förstås på något adekvat sätt. Men detta hindrar naturligtvis inte att lekmannen tror sig förstå, eftersom begreppet ”marknad” inom den nationalekonomiska teorin har en nominell motsvarighet inom det vardagliga språkbruket.

Det vilseledande draget i populärvetenskap är då att lekmannen tror sig få ny kunskap om saker han redan känner till, medan utsagorna i själva verket gäller någonting annat; lekmannen har inte förmåga att identifiera det användningsområde från vilken utsagan kommer och hanterar den därför som om den tillhörde den vardagliga vokabulär han behärskar.

Samma problematik kunde tidigare identifieras i Nobeltexterna vad gällde begrepp som ”naturlig arbetslöshet” och ”nytta”. Finns det härvid mer att säga än att författarna inte orkat och hunnit fundera över bättre formuleringar, eller att de rent av inte insett faran för missförstånd? En möjlighet är att det är mycket svårt att finna alternativa uttrycksätt eftersom den nationalekonomiska användningen av begreppen är så rigoröst reglerad i definitioner och teorem. För den nationalekonomiskt skolade faller sig så att säga orden naturligt, begreppens inbördes ordning är till stora delar väletablerad och allmänt accepterad inom skräet. Nationalekonomer kan i detta hänseende sägas utgöra en väl sammanhållen språkgemenskap.

Fördelarna med en gemensam teoretisk bas och ett gemensamt språkbruk är välkända, och framstår tydligt vid en jämförelse med andra samhällsvetenskaper. Men man kan även hävda att myntet har en baksida, nämligen att det råder brist på alternativa uttrycksformer, såsom metaforer och bilder, och att avsaknaden av sådana försvårar kommunikationen med samhället utanför akademien. Problemet kan tänkas ha en psykologisk dimension. Om begreppen för fackmannen får en alltför självklar innebörd, och om kommunikationen mellan fackmännen blir alltför friktionsfri så försvinner även behovet av att reflektera över de grundläggande begreppen. Och om man för

att komma till forskningsfronten måste gå vidare från sådana reflektioner, så upplevs det kanske som ett (onödigt) steg tillbaka att behöva förklara dessa baskunskaper för lekmannen. Förmodligen har även förmågan att förklara grundbegreppen blivit lidande, med följd att den pedagogiska uppgiften känns frustrerande, kanske även onödig och omöjlig.

4. Begripligt missförstånd

Som ofta sker med filosofiska resonemang kan slutsatserna av det sagda tyckas leda till absurditeter. Dessa är konsekvenser av att man tagit ordens användning som utgångspunkt för språkets meningsbärande kapacitet och sedan pekat på att varje användningsområde skiljer sig från andra områden. När dessa skillnader dras ut till sin (filosofiska) spets kan det se ut som om kommunikation mellan två olika användningsområden är omöjlig. Vad som då glöms bort är att ordens användning i de olika sociala sammanhang vi ingår i till stor del överlappar varandra. Även om (nominellt sett) samma utsaga inte har exakt samma användning i två olika sammanhang så finns det ofta likartade drag i användningen, vilket möjliggör kommunikation.

För att återgå till exemplet med ”marknad” så är det ju inte så att användningen inom nationalekonomin är helt och hållet olik den i det vardagliga språket. Till att börja med är ordet, betraktat som teknisk term, hämtat från just det vardagliga språket; det har först genom en drygt hundraårig process fått den skepnad det i dag har i nationalekonomisk teori. Och dessutom har inte nationalekonomin verkat i isolation från det övriga samhället. Tvärtom kan man hävda att den vardagliga användningen av många ord såsom ”marknad”, ”utbud”, ”konkurrens” m fl influerats starkt av nationalekonomisk teori. Som exempel kan nämnas hur varuefterfrågan reagerar på en prisförändring och utsagan ”priset på bensin har gått upp, alltså kommer efterfrågan att minska”. Jag tror mig våga påstå att en sådan utsaga såväl kan yttras som förstås av var och en som behärskar det svenska språket, oavsett om denne fått nationalekonomisk skolning. Skillnaden mellan nationalekonomins och en vardaglig användning av sådana begrepp och satser är alltså inte absolut.

Vi har tidigare sett exempel på hur utsagor hämtade från nationalekonomisk teori kan förstås även av lekmän, åtminstone på ett intuitivt sätt. Problemet är dock att en sådan förståelse har tagit en genväg förbi de stringenta definitionerna och förbi de försiktiga antagandena och förbehållen. Det blir då, för att hårdra det hela, möjligt för lekmannen att förstå (och handla utefter) utsagan ”priset blir lägst med perfekt konkurrens” på ett tämligen bokstavligt sätt.

Härvid kan man notera en sak gällande den jämförelse mellan nationalekonomin och naturvetenskapen som ofta görs. En skillnad mellan de båda som sällan uppmärksammas är nämligen att begreppen i nationalekonomisk vokabulär i högre utsträckning än naturvetenskapliga begrepp har nominella motsvarigheter i det vardagliga språket. Och i de fall sådana mot-

svarigheter finns torde skillnaden mellan den inomvetenskapliga och den vardagliga användningen av naturvetenskapliga begrepp vara större än den är för nationalekonomiska dito. Kanske kan man därför säga att problemet med att lekmannen tror sig förstå någonting som han inte förstår är större inom nationalekonomin.

Ett exempel på detta kan ses beträffande de i samband med Nobeltexterna nämnda framstegen som för lekmannen sades kunna te sig triviala, eftersom denne inte har förmåga att bedöma deras inomteoretiska värde. Givetvis är det så att även framsteg inom t ex fysiken ofta är inomteoretiska. Skillnaden mellan de båda är dock att nationalekonomin till synes talar om saker som lekmannen har kännedom om; därför blir det lättare att ställa sig frågan om nationalekonomiska upptäckter verkligen är "riktiga upptäckter".

5. Slutsatser

En utgångspunkt för denna artikel har varit att nationalekonomins framgångar som vetenskap har gått hand i hand med framväxten av ett allt tätare reglerat, eller om man så vill koherent, språkbruk. Jag har velat peka på att denna utveckling, som i sig betraktad naturligtvis är en framgångssaga, även haft negativa konsekvenser. Den första poängen utgår från den tämligen uppenbara observationen att ju längre en teori drivs, desto större ansträngning krävs för att sätta sig in i den. Till en viss grad är detta naturligtvis ofrånkomligt, men man kan även peka på omständigheter som gjort teorin alltmer isolerad i förhållande till lekmän. En sådan omständighet är den relativa avsaknaden av intresse för självreflektion och (meta)metoddiskussion – aktiviteter som kan förväntas främja disciplinens självmedvetande och därigenom förmågan att kommunicera en korrekt bild av sig själv.⁶

Min andra poäng är att nationalekonomins framgångar även för med sig ett ansvar, eftersom de begrepp som används inom nationalekonomisk teori inte är isolerade till den akademiska verksamheten. En stor del av kritiken mot nationalekonomins "hegemoni" torde i själva verket kunna hänföras till att dess vokabulär gjort märkbara avtryck i vårt vardagliga språkbruk. Kanske kan man även hålla med kritikerna i så måtto att nationalekonomer bättre borde axla ansvaret att aktivt delta i debatten och förklara vilka slutsatser man faktiskt kan dra på basis av ekonomisk forskning. Till skillnad från naturvetenskaperna, som även de länge tenderat att bli alltmer obegripliga för lekmän, så är mycket av nationalekonomisk forskning åtminstone på ytan tillgänglig för en bredare publik. Därmed uppstår uppenbara risker för missförstånd och missbruk av utsagor från ekonomisk teori. Nationalekonomernas ansvar i debatten handlar därför inte bara om att förmedla resultat av den senaste forskningen, utan även i att bevaka hur

⁶ En kommentar till detta påstående är att det handlar om förekomsten relativt andra samhällsvetenskapliga ämnen. Avsaknaden av metoddiskussion diskuteras bl a av Frey (2001), där den ses som ett institutionellt problem.

nationalekonomisk vokabulär förstås och används i det vardagliga språkbruket.

Avslutningsvis, vad har då nationalekonomisk forskning att vinna på en bättre kommunikation med det omgivande samhället? Generellt sett kan man naturligtvis säga att en verksamhet som bedrivs autonomt från det övriga samhället får svårt att legitimera sig, något man möjligen kan se spår av i dagens debatt kring ämnet. Men det finns även andra vinster.

Den tidige polske vetenskapsteoretikern Ludwik Fleck (1935) menar att populärvetenskapen har dels en stabiliserande, dels en dynamisk funktion. Populärvetenskapen är stabiliserande i den bemärkelsen att den erbjuder en gemensam kunskapsram, en världsbild som samtliga fackmän kan känna igen och ansluta sig till. Populärvetenskapen ger författaren en möjlighet att, till skillnad från esoteriska studier, skildra verkligheten med bredare penseldrag utan att gräva ned sig i tekniska detaljer. Naturligtvis kan många sak- och faktapåståenden i en populärvetenskaplig skildring vara ämne för inomvetenskapliga kontroverser; kanske uttalas ännu stridbara utsagor alltför självsäkert. De stabiliserande mekanismerna är emellertid mer subtila och handlar om att de flesta inom forskningsområdet åtminstone kan ansluta sig till utgångspunkter, kunskapskriterier, metod och begreppsapparat. I den populära skildringen ges sådana saker en större räckvidd; det lapptäcke som man utifrån de esoteriska studierna kan träckla ihop ersätts med ett sammanhängande tygstycke.

Kanske är det så att nationalekonomisk teori, som hittills i stort utgått från en kärnteori, även har haft ett relativt litet behov av populärlitteratur. Inom andra områden, där olika konkurrerande teorier förekommit, har populärvetenskapen haft funktionen att påminna forskarna om de gemensamma drag som trots allt funnits. Därigenom har populärvetenskapen haft en stabiliserande verkan inom de disciplinerna. Kanske kommer senare års allt längre drivna specialisering inom olika områden vad gäller angreppssätt och metod att medföra ett ökat behov av liknande framställningar även inom nationalekonomin.

Den dynamiska sidan av populärlitteratur är att den utgör ett forum dit större kretsar än den snäva gruppen av akademiskt verksamma forskare äger tillträde. Där finns således åtminstone en möjlighet att samma sakfrågor och problem kan diskuteras utifrån olika synsätt, och att intresserade utanför det snäva fackskrået i vissa fall kan bidra till det vetenskapliga arbetet.

En annan potentiellt dynamisk aspekt av populärvetenskap är att fackmannen där tvingas beskriva teoretiska resonemang på ett begripligt sätt. Kanske kan nödvändigheten av att förklara komplicerade samband utan matematik och fackbegrepp även hjälpa forskare att se nya sidor av de studerade fenomenen.

- Bergh, A (2005), "Hur bemöter vi kritiken av nationalekonomin?", *Ekonomisk Debatt*, årg 33, nr 6, s 44-52.
- Björklund, A (1996), "Nationalekonomerna som syns i debatten och i de vetenskapliga tidskrifterna", i Jonung, L (red), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, Ekerlids Förlag.
- Douhan, R (2004), "Den (im)populära nationalekonomi", D-uppsats i sociologi, Institutionen för Sociologi, Uppsala universitet. Tillgänglig som uppsats 2004:76 på <http://www.soc.uu.se/publications/uppsats/soc.html>.
- Eriksson, G och L Svensson (1986), *Vetenskapen i Underlandet – två studier av populärvetenskap*, Norstedt, Stockholm.
- Flam, H och H Horn (1995), "Är misstron mot nationalekonomer befogad?", i Calmfors, L (red), *Ekonomisk Politik – en vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Förlag, Stockholm.
- Fleck, L (1935), *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum – inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*, nyutgåva 1997, Symposion förlag, Eslöv.
- Frey, B S (2001), "Why Economists Disregard Economic Methodology", *Journal of Economic Methodology*, vol 8, s 41-47.
- Jonung, L (1997), "Var finns den oberoende professorn?", *Ekonomisk Debatt*, årg 25, nr 7, s 399-405.
- Klamer, A och D Colander (1990), *The Making of an Economist*, Westview, Boulder.
- Persson, M (1995), "Vad har vi för glädje av den nationalekonomiska vetenskapen?", *Ekonomisk Debatt*, årg 23, vol 8, s 605-620.
- Öhman, S (1993), *Svindlande perspektiv – En kritik av populärvetenskapen*, Wahlström&Widstrand, Borås.